

MEVLIDA MEŠANOVIĆ

Iskustva vjeronaučnog obrazovanja u javnom odgojno- obrazovnom sistemu Austrije

Mevlida Mešanović

Institut za katehetiku i
religijsku pedagogiju,
Katoličko-teološki fakultet
Univerziteta u Grazu
mevlida.mesanovic@uni-graz.at

Pregledni članak

Primljeno: 8. 11. 2022.
Prihvaćeno: 9. 04. 2023.

Ključne riječi

islamska vjeronauka u Austriji,
nastavni kadar, empirijsko
istraživanje, izazovi, potrebe

Sažetak

Godine 2022. obilježeno je 40 godina postojanja islamske vjeronauke u Austriji. Iako bilježi više-decenijsku egzistenciju, ona je usljed kompleksnosti izazova s kojima se suočava, usporena u svome napretku. U sklopu istraživanja, provedenog s vjeroučiteljima, učesnici ukazuju na heterogene poteškoće ali i na potrebe, neophodne za nesmetan rad i za prosperitet islamskog vjeronaučnog obrazovanja.

Experiences of Religious Education in the Public Education System of Austria

خبرات تدريس التربية الدينية في النظام التعليمي التربوي العام بالنمسا

Keywords:

Islamic religious education in Austria, teaching staff, empirical research, challenges, needs

الكلمات المفتاحية:

التربية الإسلامية في النمسا، الكوادر المدرسية، الدراسة التجريبية، التحديات، الحاجات

72

Abstract:

In 2022, Austria marked the 40th anniversary of the existence of Islamic religious education in Austria. Despite being present there for several decades, the progress of Islamic religious education has been slowed down due to the complexity of the challenges it faces. The research conducted with religious education teachers points out heterogeneous difficulties as well as the need for smooth functioning and the prosperity of Islamic religious education.

الملخص:

تمّ سنة ٢٠٢٢ احتفال الذكرى الأربعين لوجود التربية الإسلامية في النمسا. ورغم تواجدها لعدة عقود هي تتأخر في تقدّمها لتتعدّد التحديات التي تواجهها. وفي إطار الدراسة المنقّدة مع مدرسي التربية الدينية يشير المشاركون إلى المشكلات غير المتجانسة وكذلك إلى الحاجات الضرورية للعمل غير المعرقل ولتقدّم التربية الإسلامية.

Uvod

Zakon o islamu iz 1912. godine muslimanima je omogućio da samostalno uređuju svoje vjerske poslove a istovremeno otvorio nove perspektive i mogućnosti za prosperitet muslimanskog stanovništva na području Monarhije. Na temeljima tog zakona, godine 1979. osnovana je Islamska vjerska zajednica u Austriji (IGGiÖ), koja i danas djeluje kao krovna organizacija i bavi se unutarnjim uređenjem muslimanske zajednice. Državno priznanje IGGiÖ povlači istovremeno pravo i nudi temelj za uvođenje islamske vjeronauke u škole Austrije.

Uvođenje islamske vjeronauke 1982/83. školske godine biva od samog početka praćeno mnogim izazovima, posebno glede stručnog kadra. Usljed nedostatka nastavnog osoblja, IGGiÖ angažuje vjeroučitelje iz inostranstva, prvenstveno iz zemalja s tradicionalno islamskom većinom i odgovarajućom obrazovnom infrastrukturom, poput Turske, Egipta, Sirije ili Bosne. Zbog nepoznavanja jezika ili pedagoškog rada, islamski vjeroučitelji kao i vjeronauka su često u žiži medija. Novonastala situacija dovela je do spoznaje da ova vrsta nastave može biti samo privremena i da je paralelna (do)kvalifikacija vjeroučitelja u za to odgovarajućim institucijama Austrije poprimila nužni karakter.

S ciljem ponude (do)kvalifikacije i izbjegavanja društvene kritike IGGiÖ osniva 1998-e godine Privatnu islamsku vjersku akademiju (IRPA) na kojoj prvi put u austrijskom kontekstu vjeroučitelji stječu mogućnost kvalifikacije na polju islamske pedagogije. Akademija pokreće kooperaciju s Univerzitetom El-Azhar u Kairu a njen cilj se ogledao u obrazovanju islamskih vjeroučitelja po austrijskim pedagoškim i pravnim standardima kao i u stjecanju teološkog obrazovanja po obrazovnom sistemu Univerziteta El-Azhar (na arapskom jeziku). Iako je ova konstrukcija bila inovativna, ipak se pokazalo da nije održiva na duži rok, budući da je redovni jezik nastave u školama njemački, putem kojeg učenici razvijaju vjerske kompetencije i razumijevaju svoju religiju. S ciljem profesionalizacije

vjeroučitelja Univerzitet u Beču uvodi 2006. godine katedru za islamsku pedagogiju a Univerzitet u Innsbrucku slijedi taj primjer od 2014. godine. Uvođenje islamske pedagogije na austrijske univerzitete praćeno je brojnim izazovima, prije svega po “pitanju same definicije i opisa predmeta izučavanja” (Takim, 2016: 31) ali i samog koncepta i zadatka vjeronaučnog obrazovanja.

Uloga i polja djelovanja islamskog vjerskog obrazovanja u Austriji

Prenošenjem znanja iz oblasti islamske vjere i istjecanjem austrijsko-islamskog identiteta, islamska vjeronauka pridonosi odgoju etičko-moralnih vrijednosti mladih i osposobljava ih za preuzimanje odgovornosti za društvo u kome se nalaze. Istovremeno ona učenicima nudi mogućnost i podsticaj za traženjem životnog smisla i pronalaženjem ličnog duhovnog puta, osnažuje lični razvoj kao i pozitivan stav prema svijetu. Vjeronauka nudi temeljni doprinos vjerskoj, etičkoj i filozofskoj obrazovnoj dimenziji škole i jača društvenu koheziju; nudi smjernice za život, razum, osobnu imovinu, porodicu i slobodu vjere.

Nastava islamske vjeronauke upućuje na osnovna etička načela i razumijevanje ljudskih prava, čime se jačaju odgovornost i zrelost, te kreativnost i težnja ka ljepoti i harmoniji, oživljava dijalog i diskusiju, nudi kulturu preispitivanja, evocira kritičko promišljanje.

Konfesionalni karakter vjeronauke pruža učenicima strategije i omogućuje im da zauzmu vlastito gledište ali i da akceptiraju ujedno i gledišta svojih vršnjaka, pripadnika drugih religija i svjetonazora. Pored toga islamska vjeronauka doprinosi formiranju identiteta i podstiče na odgovoran, nepristran, tolerantan i samoodređen način života u pluralističkom društvu (vidjeti RIS, BGBl. II Nr. 234/2011).

Poseban postulat islamske vjeronauke 21. stoljeća ogleda se u uspostavljanju i učvršćivanju među/-vjerskih/-religijskih/-kulturalnih odnosa u heterogenom kontekstu. U austrijskom društvu to predstavlja značajan segment islamske vjeronauke, na kome vjeroučitelji različitih religija, svjetonazora i konfesija surađuju i time pripremaju mlade za suživot u multikulturalnim i multireligioznim društvima.

Ciljevi islamske vjeronauke u javnom odgojno-obrazovnom sistemu Austrije

Islamska vjeronauka u javnom odgojno obrazovnom sistemu Austrije suočena je s različitim društvenim zahtjevima, a istovremeno i očekivanjima iz različitih relacija: vjerske zajednice, državne/školske inspekcije, učenika, roditelja, nauke, koji istovremeno utječu i na definiranje ciljeva vjeronaučnog obrazovanja, što nerijetko predstavlja otežavajuću okolnost.

Neki od ciljeva islamske vjeronauke trebali bi se između ostalog ogledati, kako definira njemački pedagog i didaktičar Behr u “jačanju muslimanskog identiteta, pospješivanju integracije, promicanju međureligijskog dijaloga...”(Behr, 2008: 55). Opće vjersko obrazovanje ima i povezujuću funkciju u školama, omogućujući suradnju s kolegama različitih svjetonazora, religija i konfesija unutar školskog života a ujedno predstavlja i poveznicu između škole i vjerskih zajednica prisutnih u dotičnom društvu čime pospješuje koheziju istog. Učenje u sklopu islamske vjeronauke usko je povezano sa centralnim izvorima islama, stoga bi dalji ciljevi nastave trebali biti na njihovu fokus. U nastavi vjeronauke učenici treba da se podstiču u procesu otkrivanja različitosti, da s njima postupaju na senzibilan način, da raspravljaju o historijskom razvoju pluralnih duhovnih tradicija i da razvijaju sposobnost kritičkog promišljanja i jačanja svojih potencijala u svrhu korištenja ih kako za ličnu korist tako i za dobrobit društva. Fokus na vlastitom vjerskom i kulturnom backgroundu u nastavi usmjeren je ka cilju pružanja prilike promišljanja o vlastitom identitetu, o ličnom udjelu u društvu.

Državno uređenje vjeronaučnog obrazovanja u Austriji: Model Res Mixta

U javnom odgojno-obrazovnom sistemu Austrije vjeronauka je organizirana po modelu *res mixta*¹, tj. kao suradnja vjerske zajednice i države. Ovaj vid suradnje implicira različite nadležnosti: država snosi organizacijsku odgovornost, primjerice za okvirne uvjete kao što su školske zgrade, finansiranje nastavnog kadra, dok odgovornost za nastavne planove i programe kao i odluke vezane za osposobljavanje i uposlenje vjeroučitelja leži na dotičnoj vjerskoj zajednici.

Odgovornost za nastavu u pojedinačnim školama, preuzima Odjel za vjeronauku IGGÖ. Njegov zadatak je organizirati islamsku vjeronauku, razviti i testirati nastavne planove i programe, razraditi nastavne materijale, osigurati (do)kvalifikaciju za vjeroučitelje kao i osposobiti i uposliti nastavni kadar. Predmet vjeronauke ima obavezujuće-izborni karakter, što znači da se učenici mogu odjaviti s nastave ali ako to nisu učinili obavezni su je pohađati.

Budući da u Austriji nedostaje učitelja islamske vjeronauke i u većini škola, upravo kroz mogućnost odjave, škole raspolažu s niskim brojem časova, mnogi vjeroučitelji uposljeni su na nekoliko radnih mjesta (i do 15 različitih) kako bi pokrili potrebe škola a istovremeno postigli puni kontigent radnih sati, koji se u mnogim slučajevima kreće čak i oko 30 časova sedmično. Odjel za vjeronauku nastoji održati ravnotežu kako glede potreba vjeroučitelja tako i uprave škole, što ne uspijeva u svakoj situaciji i kao ishod vodi nezadovoljstvu na nekoj od strana i ujedno predstavlja i jedan od izazova u radu vjeroučitelja.

1 Oznaka "res mixta" dolazi iz državnog crkvenog prava i označava područja koja su u zajedničkoj nadležnosti države i vjerskih i svjetonazornih zajednica, u ovom slučaju nastava vjeronauke.

Izazovi vjeronaučnog obrazovanja iz perspektive vjeroučitelja

Godine 2019. u južnim pokrajinama Austrije: Koruškoj i Štajerskoj provedeno je istraživanje² sa islamskim vjeroučiteljima.

Cilj istraživanja fokusiran je na mogućnosti razvoja međureligijskih kompetencija kod stručnog kadra kao i analiza propratnih izazova i poteškoća u radu. Od ukupno 70 uposlenih islamskih vjeroučitelja u navedene dvije pokrajine, ispitivanje je realizirano s 15 vjeroučitelja. U svrhu prikupljanja podataka korišten je kvalitativni pristup, vođenjem epizodičnih intervjua s ispitanicima. Metoda naučnog istraživanja je induktivnog karaktera, tj. iz prikupljenih podataka i materijala razvijene su kategorije koje daju uvid u rezultate.

U sklopu ovog istraživanja ispitanici formuliraju mnogobrojne izazove s kojima se u svom radnom okruženju susreću kao i potrebe, neophodne kako za lični tako i za prosperitet islamske vjeronauke. Obraditi sve kategorije i potkategorije provedenog istraživanja, iziskuje mnogo više prostora i izašlo bi iz okvira ovog rada. Stoga je fokus u nastavku teksta usredotočen samo na nekoliko aspekata, važnih za poimanje aktuelne situacije glede izazova stručnog kadra i statusa islamske vjeronauke u Austriji.

U osnovi se izazovi i poteškoće koje navode ispitanici mogu podijeliti u dvije kategorije: (1) kategoriju vezanu za dimenziju sadržaja i (2) kategoriju vezanu za dimenziju institucije.

Izazovi sadržajnog karaktera

U izazove iz grupe sadržajnog karaktera spadaju oni aspekti koji se odnose na: odgovornost u sklopu nastave, uzor učenicima, medijsko prisustvo islama, vjeroučitelja i vjeronauke, reputacija vjeroučitelja, potrebe u (do)kvalifikaciji, uloge vjeručitelja u

² Sve informacije i podaci uzeti iz ličnog istraživanju u svrhu odbrane doktorske teze na temu: Entwicklung interreligiöser Kompetenzen bei islamischen Religionslehrer:innen, završenoj 2022. godine; arhiviranoj i dostupnoj u biblioteci Univerziteta u Grazu na Katoličko-teološkom fakultetu.

školskom kontekstu i mnoge druge. Kroz uloge koje preuzimaju u svome radu, vjeroučitelji jasno ukazuju na spektar djelovanja počevši od učionice do njihove uloge kao karike u povezivanju različitih institucija s institucijom škole, uvezivanjem roditelja u školski kontekst, ukazujući istovremeno na propratne poteškoće prilikom ispunjavanja ovih djelatnosti. Zbog raznolikosti uloga i s njima povezanih zadaća, vjeroučitelj je: *“ne samo stručnjak[...] nego i ‘svestrana snaga’.*” (I2, Poz. 21)³ Vrlo često izazovi različite prirode sputavaju kapacitet vjeroučitelja i sprečavaju ga u nesmetanom radu.

Medijska prisutnost islama

Jedan od primjera izazova je medijska prisutnost islama. U društvu 21. stoljeća različiti mediji kao što su knjige, novine, radio, televizija ili društvene mreže igraju važnu ulogu. Oni su dio svakodnevnog života ljudi i ispunjavaju različite funkcije: počevši od prenošenja informacija i formiranja mišljenja do umrežavanja i komunikacije s drugima. Od septembra 2001. godine islam je u medijima prisutniji više nego ikada ranije, nažalost, uglavnom s negativnim konotacijama. Izazovi koji vode do razvoja strahova, nesigurnosti i iskušenja u zajedničkom životu, mogu se pripisati generalizacijama medija. Mnogi ljudi se prvenstveno služe informacijama putem medija, koji značajno doprinose formiranju i učvršćivanju mišljenja i predrasuda. U konačnici, to ima utjecaja na percepciju islamskih vjeroučitelja u društvu, budući da su – kako je ovim istraživanjem i potvrđeno – i oni često suočeni s predrasadama koje se šire na društvenim mrežama ili drugim medijima.

Prisustvo islama i muslimana u medijima utječe na živote muslimana i cjelokupnu sliku islama kao i vjeroučitelja, koju je teško izmijeniti, jer *“svi napadaju islam, svako ga može vrijeđati ili vrijeđati vjeroučitelje, to me pogađa.”* (I9, Poz. 155). Ovaj izvod iz intervjua pokazuje da negativno medijsko prisustvo

3 I2, poz. 21 – Upotrijebljene kratice odnose se na podatkovni materijal intervjua i slijede shemu: numeriranje I-a (= intervju), poz. (= pozicija). Kako bi se izvorni citati mogli razlikovati od izravnih citata, oni su ispisani kurzivom.

muslimana i islama ima snažan utjecaj na profesionalni nivo islamskih vjeroučitelja. Pored toga mediji predstavljaju dodatni izazov za njih, jer *“U današnje vrijeme ima mnogo informacija [...] ponekad i previše opasnih za djecu. [...] danas svi objavljuju na facebooku ili danas svi objavljuju na wikipediji [...], a učenici ne mogu tačno da za sebe razjasne da li je to zaista islam ili je to neko pretjerivanje.”* (I5, Poz. 35) Iz ovog intervjua postaje jasno da su učenici preplavljeni informacijama, kojima su katkad i preopterećeni a što nekad može biti izazov za vjeroučitelje, za vjeronauku i za društvenu koheziju.

79

Kvalifikacija

U svrhu približavanja izazova s kojima se suočavaju vjeroučitelji u sljedećem je uzet primjer (do)kvalifikacije. Osvrnemo li se na podatak da je islamsko pedagoško obrazovanje dostupno na Univerzitetu u Beču i na Univerzitetu u Innsbrucku, postavlja se pitanje kako da se vjeroučitelji iz drugih pokrajina za svoju profesiju (do)kvalificiraju. Po mišljenju ispitanika razvijanje i usavršavanje vjerske kompetencije, kao i ostalih vještina, neophodnih za rad nije završen proces, već se treba i dalje razvijati i usavršavati, primjera radi kao dio (do)kvalifikacije u sklopu modula ili seminara za vjeroučitelje. Ispitanici tvrde da je znanje nešto što traži nadogradnju i (do)kvalifikaciju, kako bi moglo biti preneseno učenicima i vrlo je važno znati da su za kvalitetan rad *“potrebni [...] znanje i umijeće, tj. potrebni su obuka i obrazovanje za to.”* (I6, Poz. 243) Po mišljenju ispitanika i sama visokoškolska sprema i kvalifikacija za zanimanje vjeroučitelja je *“nedovoljna”* i zahtijeva više. Jedan od vjeroučitelja smatra da *“mora[m] dati više, mora[m] više učiniti za budućnost i za svoju profesionalnu karijeru.”* (I4, Poz. 15) Za ispitanike su profesionalizacija i (do)kvalifikacija od bitnog značaja, kako bi bili u stanju da se nose s izazovima svakodnevnog školskog života i da dobro obavljaju svoju dužnost. Stoga su *“dalje usavršavanje i dalje školovanje”* (I8, Poz. 87), kako navode ispitanici vrlo važni u profesiji (vjero)učitelja. Prema navodima, bitan čimbenik u radu vjeroučitelja je prije svega dokvalifikacija u toku nastavnog

procesa, a ista je od posebne važnosti za one osobe koje tek stupaju u radni odnos.

Izazovi institucionalnog karaktera

U kategoriji institucionalnog karaktera nalaze se dvije bitne institucije u kojima se kreću učitelji islamske vjeronauke u Austriji: Odjel za vjeronauku IGGÖ i škola. Nivo djelovanja se prvenstveno odnosi na nadležnost Odjela za vjeronauku kao poslodavca, koji dodjeljuje škole ispitanicima, raspoređuje nastavne ciljeve, priprema nastavne materijale i odgovoran je za (do)kvalifikacije nastavnog osoblja. Pored toga i sama škola, kao dodatna institucija, preuzima ulogu poslodavca i nudi različite okvirne uslove koji utječu na polje djelovanja islamskih vjeroučitelja.

Odjel za vjeronauku IGGÖ

Kada se radi o izazovima planskog karaktera i resursa za nastavu, ispitanici se u prvom redu kritički odnose prema Odjelu za vjeronauku islamske zajednice i poseban značaj pridaju institucionalnom okviru u kome se kreću. Naročito se kritički odnose prema aspektima dodjele škola i broja časova, što jasno ukazuje na to da navedene tačke smatraju preprekama i njihovoj izmjeni treba u što skorije vrijeme pristupiti.

Broj škola

Vjeroučitelji smatraju da broj škola u kojima drže nastavu predstavlja opterećenje, jer mnogi od njih se tako u toku jednog dana nađu na više radnih mjesta. U svome nastojanju da pravovremeno stignu u škole i održe nastavu u zakazano vrijeme, vjeroučitelji ne uspijevaju da se integrišu u kolektiv što negativno utječe i na sudjelovanje u školskim aktivnostima. Ispitanici smatraju da bi niži broj škola doveo do bolje integracije u školski kolektiv a i sam vjeroučitelj ne bi morao svaki radni dan krenuti na: *“put oko svijeta”* da bi održao nastavu. S manjim brojem škola vjeroučitelj bi bio: *“sastavni dio školskog kolektiva.”* I pored svih ovih izazova, uspjehom i srećom smatraju situacije kada su

škole u jednom gradu. Jedan od ispitanika kaže: *“Trenutno predajem u devet škola i hvala Bogu sve one su u Klagenfurtu, stoga je lahko.”* (I11, Poz. 112)

Prema njihovom mišljenju ova situacija bi se evidentno poboljšala smanjenjem broja nastavnih mjesta i časova. Trenutna situacija ne vodi prosperitetu, jer predstavlja enormne poteškoće za vjeroučitelje, koji ne želeći da ostave lošu sliku o islamskoj vjeronauci i vjeroučiteljima, žure s jednog radnog mjesta na drugo i lagano gaze putem sagorijevanja.

Radni materijali

Iako ukazuju na slojevitost izazova u svome radnom okruženju, svim vjeroučiteljima su kvalitetni i upotrebljivi radni materijali zajednička problematika. Izrada materijala oduzima dosta vremena, što znači da vjeroučitelji ne raspolažu s obiljem vremenskih resursa za projekte u školskom kontekstu.

Po mišljenju ispitanika kao vjeroučitelji *“nimate toliko mogućnosti na raspolaganju kao nastavnici i profesori njemačkog, matematike, kao profesor engleskog, samo upišete na Google i pojavi se na hiljade stvari. Ali ako ulazite u nešto što se tiče vjere, morate to stvarno temeljito proći i dobro provjeriti da li je sve tačno i da li odgovara vjerskoj praksi i vjerskom mišljenju. I to je, kako da kažem, velika odgovornost. Jer, ono što ja prenosim o vjeri, o Allahu, o vjerskom učenju, šta ja to uopće prenosim?! Mislim da je to zaista veliki izazov.”* (I15, Poz. 127) Priprema nastave je stoga povezana s velikim naporom i nesigurnošću, prije svega jer vjeroučitelji preuzimaju dodatnu odgovornost na drugim razinama; ne samo na nivou čovjek – čovjek, već i na nivou čovjek – Bog.

Postojeće udžbenike Islamstunde 1–8, ispitanici definiraju kao olakšavajuću okolnost, navodeći da im je kroz njih umnogome pojednostavljen rad. Po pitanju neraspoloživosti udžbenika za srednji stepen odnose se kritički, jer sama priprema za nastavu iziskuje mnogo vremena a i neophodna i željena sigurnost kao s već postojećim udžbenicima nije prisutna. Jedan od

ispitanika navodi da raspoloživost udžbenika olakšava pripremu i sam rad, jer on zna *“na koje stvari mora[m] da se koncentriše[m] ili u koju neophodnu literaturu da pogleda[m].”* (I7, Poz. 66)

Ovaj izvod ukazuje na to da nedostatak korisnih nastavnih materijala otežava rad vjeroučiteljima i budući da se fokusiraju na pripremu nastave i izradu nastavnog materijala, ostaje im malo vremena za osmišljavanje zajedničkih projekata u školskom kontekstu, koja pogađa i druge oblasti, prvenstveno rad sa kolegama i učenicima.

Kontekst škole

U toku provedenog istraživanja ispitanici razjašnjavaju i ulogu škole i njen utjecaj na profesiju vjeroučitelja. Većina ispitanika školu doživljava kao dodatnu instituciju koja djeluje po vlastitim smjernicama. Za neke od njih: *“Škola je [za mene] nešto veliko. Kada ulazim u školu, osjećam se kao da ulazim u posebnu instituciju.”* (I4, Poz. 121) U ovoj ustanovi postoje okviri u kojima se vjeroučitelji kreću u obavljanju svoje profesije i koji utječu na njihovo profesionalno djelovanje. To u prvom redu uključuje vrijeme nastave i unutrašnju organizaciju škole.

Vrijeme nastave

Prvi utjecajni faktor koji ispitanici navode u ovom kontekstu je vrijeme održavanja nastave. Po njima je integracija u školski kolektiv gotovo nemoguća ako su časovi poslije podne, jer tad: *“ne vidim nijednog nastavnika, ne vidim nikoga.”* (I12, Poz. 147) Ovaj faktor je višedimenzionalan i utječe kako na integraciju vjeroučitelja u kolektiv, tako i na razvoj odnosa među nastavnicima i učenicima. Nastava u poslijepodnevnom časovima umanjuje vrijednost same nastave, može ponukati učenike na odjavu s iste a istovremeno iziskuje i dodatne kompetencije kod vjeroučitelja, jer su u to vrijeme: *“djeca već jako umorna. Iza njih je dug i naporan dan i više ne žele. [...] Da, i onda moram smisliti privlačan način da animiram djecu na suradnju i način kako da im prenesem znanje.”* (I4, Poz. 57) Ovdje treba naglasiti da vrijeme nastave utječe na kvalitet nastave i razvoj kompetencija, ali

i da su izazovi poslije podne mnogo veći u usporedbi s jutarnjim časovima.

Zbog povećanog broja popodnevni časova vjeroučitelji su suočeni s organizacionim izazovima, budući da većina njihovih kolega nije prisutna u školi. Zamorno postaje posebno onda, kada vjeroučitelji ne mogu doći do materijalnih resursa ili nastavnih prostorija sa svojim učenicima, *“jer sam obično tamo poslijepodne kada nikoga nema. Dakle, ključevi, naprimjer, za otključavanje učionice ili za dolazak do materijala ili do printera.”* (I10, Poz. 27) Popodnevna nastava javlja se kao remetilački faktor koji negativno utječe na rad vjeroučitelja. Bilo kakvo planiranje aktivnosti u školi je gotovo neizvodivo, jer: *“Kao vjeroučitelj, ja sam strano tijelo u školi. Uglavnom zato što imam tako malo učenika i radim u nekoliko škola. U većini škola bolje poznajem i domara ili čistačicu od samog direktora.”* (I10, Poz. 27) Ovakvim načinom rada bilo kakav vid kooperacije s kolegama ili sudjelovanja u školskim aktivnostima je teško mogući.

Predrasude u radnom okruženju

Pored nastave u poslijepodnevni časovima, vjeroučitelji se susreću i s izazovima, kao što su predrasude kako kod direktora, tako i kod kolega ali i kod učenika. Nije neuobičajeno da prvi susreti u školskom kontekstu u nastavnom timu budu pod utjecajem raznih predrasuda, koje se potom prenose na komunikaciju i suradnju u školskom kontekstu. Predrasude pogađaju u višoj mjeri one vjeroučitelje koji zbog velikog broja lokacija drže samo nekoliko časova u jednoj te istoj školi, što stvara distancu između njih i kolega u kolektivu. Jedan od ispitanika je *“integriran u školsku zajednicu, hm, ali mi i dalje imamo problem, i to je nešto što mene lično ponekad jako muči, da određeni ljudi u školi, visokoškolski obrazovane osobe posjeduju mnogo predrasuda o islamu i muslimanima.”* (I2, Poz. 33) Ono što je ovdje uočljivo jeste otežavajuća okolnost, nastala usljed predrasuda koje kolege u kolektivu posjeduju, bez obzira na njihovu visokoškolsku kvalifikaciju.

Ispitanici izvještavaju o svojevrsnom nepovjerenju koje im se ukazuje kako od strane direktora tako i od strane kolega. Promjena škole ili novi početak u dodijeljenoj školi može predstavljati dodatno opterećenje za ispitanike, koji prolaze kroz različite faze u kojima se moraju opravdati ne samo direktorima već i nastavnom osoblju. Jedan od vjeroučitelja kaže da su na samom početku njegovog rada u školi: *“Nastavnici i direktori bili [su] veoma oprezni. Dakle, kakvi su stavovi novog vjeroučitelja? [...] Da li pripadam političkom islamu i jesam li na neki način radikalniji? Koji islam zastupam?”* (I6, Poz. 17) Nedostatak osnove povjerenja negativno utječe na suradnju i suživot. Vjeroučitelji su svjesni da im ovaj aspekt otežava rad, jer: *“Uvijek ima takvih negativnih iskustava na kojima morate stalno raditi.”* (I1, Poz. 29) ali su istovremeno i svjesni da se s tim izazovima moraju nositi.

Zaključak

Islamska vjeronauka u austrijskom kontekstu nije obogatila samo islamski vjeronaučni diskurs već je postupno pronašla svoje mjesto i u općem vjeronaučnom narativu, koji je sa sobom donio i razne izazove. S tim izazovima kao i s različitim društvenim zahtjevima i očekivanjima, bez obzira na četrdesetogodišnje postojanje islamske vjeronauke, vjeroučitelji se još uvijek suočavaju i teže njegovom rješenju.

Ono što je očigledno, a što je pokazalo i gore navedeno istraživanje jeste da su budućem nastavnom kadru prijeko potrebni znanje o različitim sferama i dimenzijama njihovog zanimanja, kao i vještine kako bi svojoj profesiji prišli na što kompetentniji način, uprkos lošim općim uslovima rada, što se, po njihovom mišljenju uveliko da riješiti osnivanjem katedri za islamsku pedagogiju u više pokrajina Austrije.

Osnivanje katedri i kooperacija s vjeroučiteljima uveliko bi olakšali rad i doprinijeli napretku vjeronauke i razvoju islamske pedagogije a uz to bi pozitivno utjecali na reputaciju vjeroučitelja. Kooperacijom islamskih vjeroučitelja i univerzitetskog naučno-istraživačkog kadra postiže se viša kvalitetna

razina a tematiziranjem i rješavanjem izazova i poteškoća na polju islamske vjeronauke moguće je ne samo potaknuti razvoj islamske pedagogije već stimulirati i pospješiti pedagoški diskurs u cjelini.

Katedre nose uz to u sebi i potencijal pokretanja diskusije i kooperacije među studentima različitih vjerskih opredjeljenja, čime se ujedno nudi i perspektiva za razvoj međureligijskih kompetencija a budući nastavni kadar se priprema za djelovanje na polju međureligijske saradnje s kolegama i učenicima. To se ogleda kako u razrađivanju sadržaja, interakcijom ali i u uvježbavanju rada u tandemu. Ovim postupkom utjecalo bi se na postojeće predrasude i na njihovu razgradnju a medijska prisutnost islama ne bi uvijek pružala plodno tlo za obrazovanje negativnog mišljenja i predrasuda.

Sadržaj kurikuluma i koncepta (do)kvalifikacije i modula za vjeroučitelje treba biti usmjeren na društvene a samim time i potrebe budućih islamskih vjeroučitelja, čime bi razvoj kompetencija, neophodnih kako za školski, tako i za cjelokupni društveni sistem, bio jedan od važnih aspekata kurikuluma. Za ovaj korak nužno su potrebne konsultacije s vjeroučiteljima, kako bi ponuda bila usklađena njihovim potrebama.

(Do)kvalifikacija u vidu univerzitetskih smjerova i modula, koji se protežu na nekoliko semestara i nude se u redovnim intervalima, zahtijevaju sistematski karakter da bi pružili vjeroučiteljima mogućnost širenja znanja, vještina i stavova, potrebnih za svakodnevni rad tokom dužeg vremenskog perioda s ciljem rasta kvaliteta nastave. Takve ponude pomažu vjeroučiteljima da se lakše nose s poteškoćama i izazovima u radu i da se još kompetentnije bave svojom profesijom koju Mendl naziva *'šetač po konopcu'*. (Mendl, 2006: 69)

Od Odjela za vjeronauku vjeroučitelji očekuju ponude u vidu izrade adekvatnih radnih materijala kao i obrazovanja na daljim poljima, bilo da se radi o prekvalifikaciji ili mogućnosti studija dva nastavna predmeta – npr. islamska vjeronauka i

historija – kako bi se vjeroučitelji integrirali u kolektiv a samim time unaprijedili i vjeronauku.

Navedenim činjenicama bi se uveliko utjecalo na razvoj islamske vjeronauke i islamske pedagogije – izmijenila bi se slika muslimana, islama, islamske vjeronauke a ujedno bi se podstaknula i ojačala i društvena kohezija, koja nam je u 21. stoljeću, u našim heterogeničnim društvima, više nego ikad neophodna.

Literatura

- Balić, S. (2001). *Islam für Europa*. Neue Perspektiven einer alten Religion. Köln: Böhlau. Kölner Veröffentlichungen zur Religionsgeschichte 31.
- Behr, H. H. (2008). Bildungstheoretisches Nachdenken als Grundlage für eine islamische Religionsdidaktik. U: L. Kaddor / H. Behr (Ur.): *Islamische Erziehungs- und Bildungslehre*. (49–67). Berlin: Lit-Verl.: Veröffentlichungen des Centrums für Religiöse Studien Münster.
- Gmoser, A. / Weirer, W. (2019). Es muss sich etwas verändern! *Österreichisches Religionspädagogisches Forum* 27/1, 161–189.
- Greiner, U. (2009). Zur Kompetenzdebatte: Klarheit Zukunftsoffenheit Verbindlichkeit. *Österreichisches Religionspädagogisches Forum* 17 / 1, 38–42.
- Hadžić, S. (2009). Balić als Gründer des Moslemischen Sozialdienstes und sein Beitrag zur Anerkennung der islamischen Glaubensgemeinschaft in Österreich. U: Potz, R. (Ur.): *Smail Balić. Vordenker eines europäischen Islam*. Wien: Facultas - Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa Sonderband 2, 71–86.
- Mendl, H. (2006). Handwerker, Künstler, Meister. Eine Problemstudie zum Erwerb eines professionellen Habitus. *JRP* 22 65–78.
- Mešanović, M. (2021). Islamische Religionspädagogik im österreichischen Kontext. U: Brandstetter, B. / Gmainer-Pranzl, F. / Greiner, U. (Ur.): *Von "schöner Vielfalt" zu prekärer Heterogenität*. Berlin Peter Lang. 511–533.
- Mešanović, M. / Weirer, W. (2022). Durch die Wüste. Heimat und Fremde aus interreligiösen Perspektiven. U: Brieden, N. / Werner, G. / (Ur.). *Moving Home. Heimat im Europa der Gegenwart / Moving Home: 'Heimat' in Contemporary Europe*. Ostfildern. Grünewald, u tisku).

- Mešanović, M. / Weirer, W. (2022). Interreligiöses Lernen im Kontext ökumenischer Religionsdidaktik – aus interreligiöser Perspektive. U: Danilovich, Y. / Schambeck, M. / Simojoki, H. (Ur.): *Religionsunterricht im Horizont der Orthodoxie*. Freiburg. Herder, 255–273.
- Müller, A. (2012). Religiöse Pluralität und Schule. Ein erziehungswissenschaftlicher Grenzgang zwischen Normativität und Neutralität. *Zeitschrift für Pädagogik und Theologie* 58 / 1, 40–54.
- Müller, R. (2005). Islamische Perspektiven zum interreligiösen Lernen: Wie »inter« ist der Islam? U: Schreiner, P. / Sieg, U. / Elsenbast, V. (Ur.): *Handbuch Interreligiöses Lernen. Eine Veröffentlichung des Comenius-Instituts*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 142–149.
- Ratzke, C. (2021). *Hochschuldidaktisches Interreligiöses Begegnungslernen*. Münster, Waxmann.
- Rochdi, A. (2015). Theologie in der Schule? Islamischer Religionsunterricht zwischen Anspruch und Wirklichkeit, U: Kenngott, E. / Englert, R. / Knauth, T. (Ur.): *Konfessionell - interreligiös - religionskundlich. Unterrichtsmodelle in der Diskussion*. Stuttgart: Kohlhammer, 47–55.
- RIS (2011) Rechtsinformationssystem des Bundes, Gesamte Rechtsvorschrift für Lehrpläne – islam. Religionsunterricht an Pflichtschulen, mittleren und höheren Schulen, <https://lmy.de/mZk5A>, pristupljeno 3. novembra 2022.
- Sackl-Sharif, S. / Goldgruber, E. (2021). Die gespaltene Gesellschaft? Online Hate Speech aus der Sicht von Betroffenen und Organisationen, U: Fischer, G. / Millner, C. / Radkohl, S. (Ur.): *Online Hate Speech: Verlag Österreich*, 205–219
- Shakir, A. (2017). Die Bedeutung Bubers für Europas Muslime. U: Kroboth, T. / Shakir, A. / Stöger, P. (Ur.). *Buber begegnen. Interdisziplinäre Zugänge zu Martin Bubers Dialogphilosophie*. Wuppertal: Arco Wissenschaft, 47–65.
- Sejdini, Z. (2015). Grundlagen eines theologiesensiblen und beteiligtenbezogenen Modells islamischer Religionspädagogik und Religionsdidaktik im deutschsprachigen Kontext. *Österreichisches Religionspädagogisches Forum*, 23, 21–28.
- Sejdini, Z. (2016). *Islamische Theologie und Religionspädagogik in Bewegung. Neue Ansätze in Europa*, Bielefeld, transcript-Verlag.
- Takim, A. (2016). Die Verortung der Islamischen Religionspädagogik in der europäischen Islamforschung. U: Sarıkaya, Y./ Aygün, A. (Ur.): *Islamische Religionspädagogik. Leitfragen aus Theorie, Empirie*

und Praxis. Münster, New York: Waxmann: Studien zur Islamischen Theologie und Religionspädagogik, 1, 13–39.

Topalovic, S. (2019). Kompetenzerwerb und Aneignungsdidaktik. Didaktische Überlegungen für eine subjektorientierte islamische Religionsdidaktik, U: Klement, K./Shakir, A./ Topalovic, S. (Ur.): *Kompetenzorientierung im islamischen Religionsunterricht. Impulse für Theorie und Praxis*. Linz: Veritas, 41–67.

Weirer, W. (2012). Chancen und Herausforderungen kompetenzorientierter Religionsdidaktik, U: Paechter, M. (Ur.). *Handbuch kompetenzorientierter Unterricht. Handlungskompetenz, Schülerorientierung, Bildungsstandards, Unterrichtsentwicklung*. Weinheim: Beltz, 241–256.

